

MANUSCRIT INÈDIT D'UN POEMA DE DOLORS MONSERDÀ

La poetessa Dolors Monserdà de Macià està vinculada a Mataró per ser la mare política de Josep Puig i Cadafalch, però també per l'amistat que l'unia amb el mataroní Terenci Thos i Codina. El més interessant d'aquesta relació és l'intercanvi d'originals pels comentaris i les opinions literàries. Malauradament, d'aquesta correspondència només ha pervingut un manuscrit signat per Dolors Monserdà, que es conserva entre la documentació de Terenci Thos, que conserva el senyor Antoni Martí i Coll. Es tracta de l'esborrany d'un poema titulat *Lo mendicant*, que presenta certes anotacions i rectificacions, probablement fruit de les indicacions de Terenci Thos.

DOLORS MONSERDÀ i TERENCI THOS

Dolors Monserdà (1845-1919) de ben jove freqüentà l'ambient de l'obrador del seu pare, un dels enquadernadors de més renom de la Barcelona de l'època, on es reunien algunes de les principals figures de la Renaixença, atretes per la feina de relligar llibres que hi desenvolupava. Aquelles tertúlies reuniren homes com Manuel Milà i Fontanals, Emili Vilanova, Marià Aguiló, Josep Coll i Vehí, Josep Anselm Clavé o Frederic Soler, entre un important estol d'intel·lectuals. Alguns d'aquests personatges, especialment els quatre primers, formaven entre els mestres i amics de Terenci Thos i Codina (1841-1903), quatre anys més gran que Dolors Monserdà. No seria estrany, doncs, que a partir de la relació amb aquests intel·lectuals es coneguessin. Amb tot, serà en els Jocs Florals de Barcelona on coincidiran, ja que és la cita anual ineludible per a ambdós,¹ especialment per al mataroní. De fet però, aquesta amistat cal remuntar-la amb seguretat com a mínim al 1881, quan coincidiren en l'aplec de poetes a Montserrat, amb motiu de les festes de la coronació de la marededéu com a patrona de Catalunya. Les festes del patronatge i la coronació de la Verge com a patrona de Catalunya començaren el 15 d'octubre amb l'ascensió dels poetes al cim de Sant Jeroni, des d'on el canonge Jaume Collell, amb una imatge de la Moreneta a la mà, va beneir els quatre punts cardinals. Claudi Omar ens descriu l'escena on Terenci Thos «al costat de la Massanés y la Moncerdá, al costat d'en Milá y Fontanals, d'en Rubió y Ors, del Aguiló, de Mossén Cinto Verdaguer y del canonge Collell, llegí, entusiasmant á tothom, la seva hermosa poesia *A Catalunya...*».²

Un altre fet que cal tenir en compte en la relació d'ambdós personatges, és l'estiueig de Monserdà a Argentona, població on també Terenci Thos feia estades en la casa que tenia. La vinculació de Thos amb Argentona és present en la seva

obra poètica, entre la qual trobem el poema primerenc titulat *La vilana d'Argentona* (1863), o en la darrera versió del poema *Los veremadors*, quan diu: «Prou hi ha minyona / en ma Argentona / que afanyaria / un pillardàs», o en la dedicatòria a Jaume Isern (1863), on esmenta el vi d'Argentona: «En les festes anyals hi escolaria l'Argentonench del Mas Comalada». En aquesta casa, Thos hi tenia vinyes, que li portava un masover, i cada mes de setembre hi anava a fer la verema o, quan no podia, es preocupava de la seva realització.³

Al segon terç del segle XIX, Argentona es convertí en centre d'estiueig per a les classes benestants barcelonines, que hi anaven atretes per les seves aigües. Dolors Monserdà hi féu estades, com el mateix Jacint Verdaguer o Joan Montserrat i Archs, que fou metge de mossèn Cinto, i que va compondre en una excursió a Burriac el poema titulat *Al arruïnât castell de S. Vicens de Burriach*.

EL MANUSCRIT

El manuscrit es troba entre la documentació de Terenci Thos, que conserva el senyor Antoni Martí i Coll. Es tracta d'un full plegat, resultant-ne quatre planes escrites, que en la darrera té gratat un retall amb una nova redacció de la darrera estrofa i la signatura de l'autora. El manuscrit ve datat en la «Diada de l'Encarnació de 1890», i a la part superior de la primera plana es llegeix «Borrador (2)». Tot el manuscrit es deu a la mateixa mà, i les rectificacions són fetes a posteriori del text inicial amb una tinta diferent de la primera, negra, mentre que els afegits són amb tinta blava. El text inicial és com segueix:

Lo mendicant

¡Pobre cigala!
Y ab lo darrer só de
de sa guitarra volá
son ánima⁴

I
Redera del balcó⁵
lo veig, ma mare:⁶
¡quants anys que'l veig allí!⁷
des que vaig naixer.
En lo mur del palau
posa la espatlla,
dessorre de son pit
te la guitarra,
descuberta á tots vents
la testa blanca,
rublerta d'esborranchs
la negre capa,

en terra hi te'l barret
que un roch aguanta,
l'almoyna que li cau
no la demana,
mes diu un ¡Deu li pach!
Que trenca l'ánima
¡Y quin mirar tan trist
y toca y canta!

II

Redera del balcó⁸
lo veig, ma mare;⁹
no's mou ni istiu, ni hivern,
ni ab sol, ni ab aygua,
ni ab la caló' abrusant,
ni ab fret que glassa;
quan obro'l finestrál
ja allí te estatje;
quan tanco per la nit.
Li deixo encara.
Diu que conta la gent,
que ab ningú parla,
que sempre no es estat
pobre com are;
que al cel ja los te tots
los qu'estimava;
que una nina tingué
que á mi'm semblava;
que n'era com so jo,¹⁰
rosseta y blanca;
y viu sol en lo mon¹¹
¡y toca y canta!

III

Redera del balcó¹²
lo veig ma mare,¹³
los árbres tenen ja¹⁴
seques les branques;
per terra va rodant
la fullaraca;
lo cel te un color trist
que sembla d'ayga;
un vent de tempestat
tot ho arrebassa;
les aus buscan abrich
baix la taulada,¹⁵

y'l vell d'allí no's mou
y ningu passa
y fa — des del cayent¹⁶
y apar que fa gemechs
¡y toca y canta!

Mes ay qu'es va arrupint
dins de sa capa¹⁷
nervós, son insturment¹⁸
de sobte agafa
en ell mortes la veu¹⁹
dues esgales²⁰
com elles tanca'ls ulls²¹
y ¡ja no canta!²²

Amb anterioritat a aquest manuscrit, n'hi devia haver un d'inicial, probablement un esberrany, a partir del qual es construiria el poema que recull aquest segon esberrany. A partir d'aquest, podem anar resseguint el procés de creació de l'autora. Les correccions són ortogràfiques, de versificació, de substitució de paraules i de modificació sintàctica; i van encaminades al perfeccionament dels versos. La idea de cada vers està perfectament definida, i les correccions no en modifiquen el contingut. Tant les possibles indicacions de correcció de Terenci Thos com les d'iniciativa pròpia són purament formals i no pas de contingut, que sembla perfectament pensat i preestablert.

Quant al contingut, temàticament aquest poema s'insereix en la seva producció de caràcter social. Esbossa una realitat concreta a partir de la visió que té una jove, des d'una finestra, d'un mendicant assegut en un portal. És una descripció carregada de melangia i tristesa a través de la natura, que reforça la desesperança en el darrer vers: «Lo sol no escalfa».

Monserdà ha estat reconeguda com una autora prefeminista, i la seva obra de preocupació social aspira a la pedagogia des del paternalisme catòlic conservador. En aquest poema, s'erigeix en espectadora d'una realitat que esdevé inalterable en el pas del temps per desesperança. Monserdà posa de relleu el tema de la pobresa, una condició que contrasta amb el benestar i la riquesa, situant el mendicant recolzat en el palau. I la dignitat de la pobresa és present en els seus versos en l'actitud del mendicant, que no demana almoïna però l'agraeix. El pessimisme només es trenca per la presència de la noia que, en assistir a la trajectòria del personatge, ens mostra la possibilitat de compassió des d'una realitat acomodada i a partir de la tendresa. En definitiva, el que fa la noia en exposar la percepció del mendicant és denunciar, posar de relleu, aquella realitat social que, al cap i a la fi, és el que pretén l'autora.

Com constatem, el poema forma part del bloc de la seva obra dedicada al món dels humils, on trobem poemes com *L'obrer català*, *Los pillets* o *Captaires* que,

junt amb els articles periodístics de temes socials, vol ser una contribució a la problemàtica social del seu temps, enfocada des d'una òptica ideològica burgesa amb la idea prioritària de la pedagogia, i en el marc de les directrius exposades per Lleó XIII en l'encíclica *Rerum novarum*.

LA REDACCIÓ DEFINITIVA²³

Lo mendicant

¡Pobre cigala!

Derrera del balcó
sempre'l veig, mare
¡quants anys que'l miro allí!
des que vaig naixer.
En lo mur del palau
posa la espatlla,
dessorre de son pit
te la guitarra,
descuberta á tots vents
la testa blanca,
rublerta d'esborranchs
la negre capa,
en terra hi te'l barret
que un roch aguanta,
l'almoyna que li cau
no la demana,
mes diu un ¡Deu li pach!
Que trenca l'ánima
¡Y quín mirar tan trist
y toca y canta!

II
Derrera del balcó
sempre'l veig, mare;
no's mou ni istiu, ni hivern,
ni ab sol, ni ab aygua,
ni ab la caló' abrusant,
ni ab fret que glassa;
quan obro'l finestrál
ja allí te estatje;
quan tanco per la nit.
Li deixo encara.
Diu que conta la gent,
que ab ningú parla,

que sempre no es estat
pobre com are;
que al cel ja los te tots
los qu'estimava;
que una nina tingué
que á mí'm semblava;
que n'era com so jo,
rosseta y blanca;
y sol al món se está,
¡y toca y canta!

III

Derrera del balcó
sempre'l veig, mare,
apar que d'eixos murs
es una estatua;
l'istiu s'es allunyat
lo sol no escalfa;
los arbres tenan ja
seques les branques;
per terra va rodant
la fullaraca;
lo cel te un color trist
que sembla d'ayga;
un vent de tempestat
tot ho arrebassa;
les aus buscan abrích
baix la taulada;
y'l vell d'allí no's mou
y ningu passa
y apar que fá gemechs
¡y toca y canta!
Mes ¡ay! qu'es va arrupint
sota sa capa;
son insturment, nervós
de sobte agafa
en ell fent un suspir
un bes estampa;
los ulls clou poch á poch
y ¡ja no canta!

Dolors Monserdà de Macià
Diada de la Encarnació de 1890

Jaume Vellvehí i Altimira
Grup d'Història del Casal

NOTES

- 1.- Al llarg de la seva vida, Monserdà va obtenir disset premis en els Jocs Florals de Barcelona.
- 2.- OMAR 1902, 352.
- 3.- Aquest punt es constata en la seva correspondència particular, quan en el decurs de les seves estades a Camprodon o a Ripoll escriu cartes a la família i s'interessa per l'evolució de les tasques de la verema en la seva casa d'Argentonà.
- 4.- Els tres darrers versos són tatxats.
- 5.- Rectifica: *Derrera*.
- 6.- Rectifica: *sempre'l veig, mare*.
- 7.- Rectifica: *que'l miro alli!*
- 8.- Rectifica: *Derrera*.
- 9.- Rectifica: *Sempre'l veig, mare*.
- 10.- Rectifica: *com* però s'hi repensa, mantenint *com*.
- 11.- Rectifica: *y sol al món se está*. De fet, es tracta de tres rectificacions: 1a. *y viu sol en lo mon*; 2a. *y sol al mon viu*; 3a. *y sol al mon esta*; i finalment *y sol al mon se está*. *Viu* és canviat de posició, tatxant-lo i afegint-lo al final del vers. En la segona rectificació tatxa *viu*, afegint a continuació *esta*, que finalment tatxa en la tercera rectificació afegint *se está* en una línia entre el vers anterior i el que ens ocupa. Les dues primeres rectificacions corresponen a moments diferents, donat que el traç és més gruixut.
- 12.- Rectifica: *Derrera*.
- 13.- Rectifica: *sempre'l veig, mare,*
- 14.- Rectifica amb una nota:
*apar que d'eixos murs
es una estatua
lo sol se es ailunyat*
Aquesta nota també la rectifica, substituint el darrer vers per:
*l'estiu se es allunyat
lo sol no escalfa,*
Finalment rectifica l'estrofa que queda:
*Derrera del balcó
sempre'l veig, mare,
apar que d'eixos murs
es una estatua
l'istiu s'es allunyat
lo sol no escalfa;
los arbres tenan ja.*

- 15.- A partir del següent vers hi ha la versió definitiva en un full solt, que apareix grapat damunt d'aquest vers i diu així:

*baix la taulada;
y'l vell d'allí no's mou
y ningú passa;
y apar que fá gemechs
¡y toca y canta!*

*Mes ¡ay! que's va arrupint
sota sa capa;
son insturment, nervós
de sobte agafa,
en ell, fent un sospir
un bes estampa;
los ulls clou poch á poch
y ¡ja no canta!*

A més, porta la signatura de l'autora.

- 16.- La grapa que sobreposa la rectificació d'aquesta darrera estrofa feta en un full a part, impedeix de llegir correctament. Sembla que hi hauria una rectificació que, tampoc és llegible totalment, i diu: *y fa los — que pesta*

17.- Rectifica: *sota sa capa*

18.- Rectifica: *son insturmen, nervós*

19.- Rectifica: *en ell estampa un bes*, però el tatxa i rectifica novament per *en ell ab un sospir*.

20.- Rectifica: *y'l capa abruixa* però el tatxa i rectifica novament per *un bes estampa*.

21.- Rectifica: *de sopte tanca 'ls ulls*, però el tatxa i rectifica novament per *los ulls clou poch á poch*. El procés de rectificació és el següent:

Redacció inicial:

*de sobte agafa
en ell mort es la veu
dues esgales
com elles tanca 'ls ulls*

Primera rectificació:

*de sobte agafa
en ell estampa un bes
y'l capa abaixa
de sopte tanca 'ls ulls*

Redacció definitiva:

*de sobte agafa
en ell ab un sospir
un bes estampa
los ulls clou poch á poch*

22.- Un apunt al peu diu *lo sol no escalfa*.

23.- Segons el manuscrit. No he sabut trobar cap versió impresa d'aquest poema.

BIBLIOGRAFIA

- MAS i MORILLAS, M. Carme. «Dolors Monserdà, la voluntat d'escriure», *Memorials de l'Institut Català de la Dona*, Generalitat de Catalunya (Barcelona 1993-1996), 115-128.
- MONSERDÀ, Dolors. *Poesies*. Lectura popular, 183. Il·lustració catalana, (Barcelona 1911).
- MONSERDÀ, Dolors. *Poesies catalanes*. La Renaixensa (Barcelona 1888).
- NASH, Mary. «Dolors Monserdà i el feminisme de la seva època», *Memorials de l'Institut Català de la Dona*, Generalitat de Catalunya (Barcelona 1993-1996), 103-109.
- PÀMIES, Teresa. «Dolors Monserdà, novel·lista», *Memorials de l'Institut Català de la Dona*, Generalitat de Catalunya (Barcelona 1993-1996), 110-114.
- PI DE CABANYES, Oriol. «Dolors Monserdà: la dona emprenedora», *Memorials de l'Institut Català de la Dona*, Generalitat de Catalunya (Barcelona 1993-1996), 129-134.
- VELLVEHÍ i ALTIMIRA, Jaume. *Terenci Thos i Codina (1841-1903). Un home de la Renaixença*. Premi Iluro 2002. Caixa Laietana (Mataró 2003).